

ВРАЧАНСКОТО ОБРАЗОВАТЕЛНО ДЕЛО В НАВЕЧЕРИЕТО НА ОСВОБОЖДЕНИЕТО

**/публикация XV от цикъла „Строители и ревнители от класните школа
през Възраждането във Враца”/**

Образователната система във всеки град през Възрожденския период е от изключително значение за неговото развитие. Българското образование в навечерието на 1878 г. преминава през избора на модели, които да следва. За разлика от другите области на държавния живот, в тази област имаме добри собствени традиции от времето на Възраждането. До края на XIX в. се изгражда една система, която позволява, от една страна, населението да бъде сравнително добре образовано, а от друга, държавата да има подготвени специалисти за различните области на живота.

За разлика от другите области на социалния живот, Освобождението през 1878 г. заварва образованието във Враца на сравнително много добро равнище. Интелигенцията в нашия град няма друга възможност за реализация освен като учители или свещеници. Останалите области са затворени за просветените врачани. Въпрос на чест за отделните квартали на Враца било да имат училище, чиято сграда обикновено е най-хубавата. Ръководството на училището, както и финансирането е в ръцете на църковно-религиозната община и занаятчийските организации, които не жаят средства за издръжката му. Въпрос на обществен престиж е да си член на училищно настоятелство. За разлика от турските училища, които са насочени преди всичко към религиозното образование, врачанските училища следват чуждия опит и са с ясно изразена светска насоченост. Училищата в града ни са силата, чрез която врачани се надяват да се приобщат към постиженията на модерния свят и да посрещнат конкретните нужди на постоянно развиващото се стопански, културно и политически възрожденско общество. Поради тази причина в училищата във Враца преобладава "реалното" над "класическото" образование. Законът за народното образование от 1869 г. не предвижда смесени училища. В навечерието на Освобождението на територията на българските земи съществуват около 1500 училища. По време на Руско-турската война една част от училищата са унищожени, други служат за болници, казарми или складове. В навечерието на Освобождението Враца

може да се похвали с едно главно /класно/ училище - Вознесенското и три начални - Вознесенското, Девическото и „Св. Царей Константин.” Врачанските учители се включват активно и подпомагат армията освободителка, трупейки политически капитал. Той ще им послужи скоро за техните чиновнически кариери в новата държава. Временното руско управление познава и цени опита на българите в образованието. В България е запазен светският характер на образованието и не се допуска намеса на Православната църква в тази област. Не съществува и т.н. "русификация" на врачанските училища. Руският език, официален за някои административни учреждения, не е такъв за училищата. За разлика от всички други отдели, където изобилстват руски чиновници, в просветата такива няма. Във врачанските училища няма и руски учители. Ключов проблем се явява финансирането на училищата. Общината може да черпи средства само от общинските и училищните имоти, да използва част от църковния данък и да разчита на доброволните пожертвования. Това се оказва недостатъчно. Врачанската община се сблъсква с решаването на два основни проблеми. Първият е за финансирането на училищата, а вторият е бягството на кадрите. Учителството, което е гръбнакът на врачанската предосвобожденската интелигенция, след края на войната се насочва към ново поприще. Новоизграждащата се държава има нужда от чиновници и администратори. Тези места са много по-добре платени и с по-висок статус. По тази причина голяма част от бившите учители се ориентира именно към такава реализация. Масовият отлив на подготвените кадри от учителската професия не може бързо да се компенсира. Заместниците освен че са без опит, са и с по-ниско равнище на образование. Този пример е свидетелство за голямото "изтичане на мозъци", сполетяло учителството непосредствено след Освобождението. На 14 май 1878 г. членовете на градския и общинския съвет избират ново училищно настоятелство в състав от 4 членове - свещеник К. Анков, Н. Илчев, С. Подбалкански и Ангел Йоцов, които да поемат надзора и уреждането на учителските заплати. В този наистина труден момент за образователното дело в града ни, излиза и първият законен документ. Това е Привременният устав на народните училища - утвърден от княз Дондуков-Корсаков на 29 август 1878 г. с автор - Марин Дринов. Той е венецът, с който се постига организационно и програмно единство в родното ни образователно дело като се регламентира задължителното начално образование /в четири отделения/ и тригодишните класове на главното образование. Съгласно

него, преподаването на български език е задължително. За преподаватели в в четирикласното училище назначили - Тодор Хаджимицев, Христо Даскалов, Мито Мехлемов и Иван Десев. Наред с врачани, стремеж към учебното дело проявили и обществениците от селата. Пряко съдействие оказал и началника на Временното руско управление М. Ив. Лукашов. По негово настояване във Враца били открити курсове за подготовка на учители за селата. В методично отношение подготовката била незадоволителна. "...Уславяха за учители - пише Даскалов, всеки , който знаеше, колко годе да чете. Някой знаеше да срича и то на наустница, друг сричаше на килийно азбуки. Пишеха с орлови пера църковни букви. Нямаха понятие от краснописание, аритметика не знаеха."

Периодът 1887 – 1890 г. се характеризира с налагането на силна централизация в системата на образованието, която обхваща времето от детските градини до университета. Става ясно, че дори общини като Враца, Габрово и Свищов, въпреки пословичните традиции в образователното дело, не могат нито да осигурят доброто управление на училищата, нито да задоволят нарасналите им финансови потребности. Държавата и централната власт поемат почти изцяло ръководството им, обезпечавайки ги.

Красимир Григоров - Зав. отдел „ Възраждане”, РИМ–Враца